

**NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA
MA'MURIY XARAJATLARNI OPTIMALLASHTIRISH**

Ermator Akmaljon Akbaraliyevich

Farg'ona politexnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası dotsenti, PhD.

e-mail: a.ermator@ferpi.uz, +998937391004

Jo'rayeva Zilolaxon Ilxomjon qizi

Farg'ona politexnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası magistranti

e-mail: dimalauraa@gmail.com, +998943927227

Annotatsiya. Mazkur maqoladi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil qilish va faoliyat yuritishi uchun yaratilgan shart-sharoitlar, xarajatlar tushunchasi, maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'muriy xarajatlarni optimallashtirish masalasi ko'rib chiqiladi. Ma'muriy xarajatlarning asosiy tarkibi tahlil qilinib, ularni qisqartirish va samaradorligini oshirish bo'yicha strategiyalar taklif etiladi. Elektron tizimlardan foydalanish, resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish, moliyaviy rejalashtirish orqali moliyaviy barqarorlikka erishish yo'llari yoritilgan. Bundan tashqari xarajatlar turlarini ajratib ko'rsatish, ularni to'g'ri hisoblash usullari va moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari, ma'muriy xarajatlar, xarajatlar hisobi, moliyaviy boshqaruv, optimallashtirish, xarajatlarni nazorat qilish, moliyaviy hisobot, samaradorlik, resurslardan foydalanish.

Bilamizki maktabgacha ta'lim bolalar rivojlanishining boshlang'ich poydevorini yaratadigan eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim sifatini yaxshilash orqali maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash, ularning intellektual va jismoniy rivojlanishlariga e'tibor qaratish, ularni maktabda ta'lim olishga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyati samaradorligini oshirish, maktabgacha ta'lim tizimida raqobat muhitini yaratish, kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va har tomonlama kamol toptirish uchun shart-sharoitlarni takomillashtirish, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va uning tizimidagi muassasalarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatini qo'llab-quvvatlash, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining 2023-2025-yillarga mo'ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2022-yil 28-dekabrda PQ-459-son qarori ijrosini ta'minlash, shuningdek

davlat-xususiy sheriklik shaklidagi nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalarini tashkil etish hamda sohaga xususiy sektorni kengroq jalb etish orqali maktabgacha ta’lim qamrovini oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 24-iyundagi “Nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarmog‘ini tashkil etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 313-sonli, 2017-yil 18-dekabrda “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi va uning tizimidagi muassasalarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi 991-sonli, 2022-yil 2-avgustdagi “Maktabgacha ta’lim sohasida davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 426-sonli, 2024-yil 25-sentabrdagi “Islom taraqqiyot banki va OPEK xalqaro taraqqiyot jamg‘armasi ishtirokida “2024-2028-yillarda nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalari tarmog‘ini davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish” loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 604-sonli qarorlari qabul qilindi.

Davlatimiz tomonidan maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyati rivojlantirish, ta’lim va tarbiya sifatini oshirish va barkamol avlodni voyaga yetkazish borasida ko‘rilayotgan chora tadbirlar natijasida yurtimizda ko‘plab yangi bog‘chalar tashkil etilib, mavjudlar rekonstruksiya qilinmoqda. Birgina Farg‘ona viloyatida oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari soni 2024- yil 1- yanvar holatiga 2 833 tani tashkil etdi. Bu esa 2022- yil - yanvarga nisbatan 2 724 taga oshganligini ko‘rish mumkin¹.

Biroq, nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun moliyaviy boshqaruv va xarajatlar hisobi masalalari hali ham dolzarbdir. Ko‘plab hududlarda maktabgacha ta’lim muassasalari uchun yetarlicha mablag‘lar ajratilmagan bu esa ushbu muassasalarning ma‘muriy ehtiyojlarini to‘liq qoplash imkonini bermaydi. Nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalari ota-onalarga sifatli ta’lim va parvarish xizmatlarini taklif etadi. Ammo ushbu muassasalarning muvaffaqiyatli faoliyati ko‘p jihatdan ularning ma‘muriy xarajatlarni samarali boshqarishiga bog‘liq bo‘lib bunda xarajatlar hisobini to‘g‘ri yuritish va nazorat qilish, tashkilotning moliyaviy holatini baholash, va ularni takomillashtirish masalalariga e‘tibor qaratish juda muhimdir.

Nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xarajatlar hisobi bo‘yicha o‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, davlat-xususiy sheriklik asosida ishlaydigan maktabgacha ta’lim tashkilotlarining ma‘muriy xarajatlarini muvofaqlashtirish bo‘yicha aniq tartiblar mavjud emas. Shu sababli aniq va tizimli moliyaviy boshqaruv operatsion samaradorlik va barqarorlikka erishishda muhim rol o‘ynaydi. Kadrlar xarajatlari, bino va inshootlarni saqlash, ta’limiy materiallar hamda ma‘muriy

¹ <https://farstat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/15266-farg-ona-viloyatidagi-oilaviy-nodavlat-maktabgacha-ta-lim-tashkilotlari.html>

xarajatlar kabi turli xarajat turlari mazkur tashkilotlarning byudjetida katta o‘rin tutadi. Ushbu xarajatlarni samarali boshqarish, moliyaviy barqarorlikni saqlash va sifatli xizmat ko‘rsatishni ta‘minlash uchun zarurdir.

Nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish va uni takomillashtirish muhim masalalardan biridir. Ma‘muriy xarajatlar muassasaning moliyaviy salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Nodavlat maktabgacha ta‘lim muassasalarida quyidagi ma‘muriy xarajat turlari mavjud:

- Xodimlar va boshqa mehnatga oid xarajatlar, maoshi;
- Kommunal to‘lovlar: elektr energiyasi, suv, isitish
- Ta‘minot xarajatlari, xo‘jalik buyumlari;
- Ijara to‘lovlari;
- Axborot texnologiyalari bilan bog‘liq xarajatlar.

Ma‘muriy xarajatlarning maqsadli ishlatilishini nazorat qiluvchi mexanizmlarning yetarli emasligi mablag‘larning nojoiz ishlatilishi yoki o‘zlashtirilishiga olib keladi. Bundan tashqari ortiqcha kadrlar shtati yoki ishchi xodimlarning noto‘g‘ri taqsimlanishi ham ma‘muriy xarajatlarni asossiz oshiradi. Ma‘muriy xarajatlardagi muammolarni hal qilish maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining samarali ishlashini ta‘minlab, ta‘lim sifatida ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Optimallashtirish strategiyalari

Nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ma‘muriy xarajatlarni optimallashtirish quyidagi strategiyalar orqali amalga oshirilishi mumkin:

Davlat-xususiy sheriklik doirasida ishlayotgan muassasalar uchun moliyaviy va huquqiy yordam mexanizmlarini takomillashtirish chora tadbirlari.

Raqamalashtirish va avtomatlashtirish yoki texnologiyalarni joriy qilish: Bolalarni ro‘yxatga olish va tashriflarni nazorat qilish uchun elektron tizimlardan foydalanish. Ma‘muriy jarayonlarni avtomatlashtirish va zamonaviy axborot texnologiyalarini qo‘llash ish unumdorligini oshiradi. Masalan, elektron hisobot tizimlarini joriy qilish orqali qog‘ozbozlikni kamaytirish mumkin.

Resurslardan samarali foydalanish: kommunal xizmatlardan foydalanishda tejamkorlikka erishish uchun energiyani tejavchi texnologiyalarni qo‘llash, suv va elektr iste‘molini nazorat qilish lozim.

Ijara to‘lovlari: katta va ortiqcha bo‘sh maydonlarni ijaraga olish o‘rniga, samarali foydalanish mumkin bo‘lgan kichikroq joylarni tanlash.

Moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirish: Byudjetni puxta rejalashtirish va har bir xarajat turini nazorat qilish orqali ortiqcha mablag‘larni yo‘naltirishdan qochish mumkin. Bu, ayniqsa, kutilmagan xarajatlar uchun zaxira fondlarini shakllantirishda muhimdir.

Yillik byudjetni rejalashtirish: Yillik byudjetni aniq rejalashtirish va xarajatlarni nazorat qilish orqali ortiqcha xarajatlarni oldini olish va kelajakdagi xarajatlarni oldindan belgilashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xarajatlarni boshqarishda tizimli yondashuvning zarurligi muhim hisoblanadi. Mavjud muammolarni bartaraf etish, xarajatlarni kamaytirish, xarajatlar hisobini takomillashtirish orqali moliyaviy barqarorlikka erishish, resurslarni samarali boshqarish, raqobatbardoshlikni oshirish va sifatli ta’lim xizmatlarini ta’minlash mumkin. Yuqorida keltirilgan strategiyalar samaradorlikni oshirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlashda muhim rol o’ynaydi. Mazkur sohada innovatsion yondashuvlar va aniq rejalar asosida ishlash muassasalarning uzoq muddatli muvaffaqiyatiga hissa qo’shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1.O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining 2024-yil 14-iyundagi “Moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim etish uchun kontseptual asosni tasdiqlash haqida”gi 131-sonli buyrug‘i.

2.A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov. Buxgalteriya hisobi: Darslik– T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. 624 b.

3.Rasulova, N. "Xususiy ta'lim muassasalarida samaradorlikni oshirish yo'llari." O'zbekiston iqtisodiy sharhi, 2022.

4.World Bank. "Education Sector Analysis." Washington, DC: World Bank Publications, 2021.

5.O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi ma'lumotlari. 2023.